

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Харламова О.

– старший викладач кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту

Дзюба О.

– старший викладач кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту

УДК 81-25

УХВАЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО РІШЕННЯ ПРИ ОФОРМЛЕННІ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ТЕХНІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті коротко охарактеризовано розв'язки проблеми перекладу неякісних оригіналів наукових текстів, пропонувані перекладачами-практиками й фахівцями в області технічного перекладу, і фактори, що впливають на вибір розв'язків цієї проблеми в контексті теорії технічної комунікації. Обговорюється проблема творчих складових у перекладацькому розв'язку – проблемі й гіпотезі. Вибір перекладацького розв'язку представлений як евристичний процес.

Ключові слова: неякісні оригінали, переклад, технічна комунікація, технічний переклад, гіпотеза, евристика, перекладацький розв'язок.

Харламова Е.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков Украинского государственного университета железнодорожного транспорта

Дзюба Е.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков Украинского государственного университета железнодорожного транспорта

ПРИНЯТИЕ ПЕРЕВОДЧЕСКОГО РЕШЕНИЯ ПРИ ОФОРМЛЕНИИ НАУЧНЫХ ТЕКСТОВ В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ ТЕХНИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье кратко охарактеризованы решения проблемы перевода некачественных оригиналов научных текстов, предлагаемые переводчиками-практиками и специалистами в области технического перевода, и факторы, влияющие на выбор решений этой проблемы в контексте теории технической коммуникации. Обсуждается проблема творческих составляющих в переводческом решении – проблеме и гипотезе. Выбор переводческого решения представлен как эвристический процесс

Ключевые слова: некачественные оригиналы, перевод, техническая коммуникация, технический перевод, гипотеза, эвристика, переводческое решение.

Kharlamova E.

– Senior Lecturer, Foreign Languages Department, Ukrainian State University of Railway Transport

Dziuba E.

– Senior Lecturer, Foreign Languages Department, Ukrainian State University of Railway Transport

ADOPTION OF A TRANSLATION SOLUTION IN THE DESIGN OF SCIENTIFIC TEXTS IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF TECHNICAL COMMUNICATION

The article briefly outlines the solutions to the problem of translating poor-quality originals of scientific texts offered by practical translators and specialists in the field of technical translation, and factors influencing the choice of solutions to this problem in the context of the theory of technical communication. The article deals with the problem of creative elements in the translators choice – problem and hypothesis. Decision making by translator is presented as heuristic process.

Key words: *poor-quality originals, translation, technical communication, technical translation, hypothesis, heuristic, translators choice.*

Постановка проблеми. На території країн колишнього СРСР існує думка, що термінальним (остаточним) продуктом наукової роботи є науковий звіт (дисертація – теж звіт) або книга. В англomовному світі термінальним продуктом, у якому втілюється наукова інформація, є стаття в науковому (Scopus) журналі. Заради неї пишуться заявки на одержання гранту, нею звітує вчений за пророблену протягом року роботу. Кількість Scopus статей – основний критерій при прийманні на роботу викладача університету або наукового співробітника (а зміна місця роботи в Європі й США відбувається набагато частіше, чим у країнах колишнього СРСР). Публікації поза Scopus журналів не враховують при рейтингових оцінках діяльності вченого або колективу дослідників. З обліком того, що основна мова видань є англійська, значення якісного перекладу набуває неабияку актуальність.

Аналіз останніх досліджень. У пропонованій статті розкривається поняття «перекладацького рішення» при перекладі неякісних оригіналів наукових текстів, що фігурує в численних дослідженнях сучасних вітчизняних і закордонних учених, які не одноставні у визначенні даного поняття. Його трактують як прийом або спосіб (Я. І. Рецкер, Л. К. Латишев, Р. К. Мін'яр-Белоручев, А. Д. Швейцер), як результат (В. М. Жигаліна, Г. Тур, Н. К. Гарбовський) і як процес (А. Г. Мінченков, Л. В. Єнбаєва, Л. В. Кушніна, І. Лівий, Ж. Деліль, Ю. Хольц-Мянттярі). Проте, усі автори схиляються до того, що «перекладацьке рішення» – це елемент практичної діяльності перекладача, що є також об'єктом наукових досліджень. Важливо відзначити, що ситуація перекладу, навіть будучи типовою, у кожному випадку унікальна та залежить від якості оригіналу.

Метою пропонованої статті є оцінка розв'язку проблеми застосування «перекладацького рішення» при перекладі неякісних оригіналів наукових робіт, в області технічного перекладу та пошук факторів, що впливають на вибір розв'язків цієї проблеми в контексті теорії технічної комунікації.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) охарактеризувати розв'язки проблеми перекладу неякісних оригіналів, пропоновані перекладачами-практиками й фахівцями в області технічного перекладу;

2) фактори, що впливають на вибір розв'язків цієї проблеми в контексті теорії технічної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У проблемі вибору перекладацького рішення ключовими елементами будуть проблема й гіпотеза. Проблематичність даного процесу визначає його творчий характер, а висування гіпотез – евристичний. Праця перекладача амбівалентна і являє собою складне переплетення рутини й творчості. З одного боку, необхідно скрупульозно вивчати й аналізувати текст і контекст оригіналу, роблячи переходи від вихідного тексту до тексту перекладу. З іншого боку, переклад – це «не транскодування слів або речень з однієї мови в іншу, але складна дія, у якій хтось представляє інформацію, що є в тексті в нових функціональних, культурних і лінгвістичних умовах, максимально зберігає формальні характеристики» [1, с. 45]. Таким чином, переклад – це не перенос, а створення нового тексту, що гармонійно вписується в культуру, збагачує її. Це підтверджує те, що творчість є невід'ємна частина перекладацької дії.

Переклад технічних наукових текстів нерідко ускладнюється тим, що багато документів написані неякісно й тому особливу роль відіграють фактори, що впливають на вибір перекладацьких рішень цієї проблеми в контексті теорії технічної комунікації.

У перекладацькому співтоваристві вважається звичайною річчю те, що перекладачеві слід точно відобразити оригінал, якщо можливо, і за формою й по змісту. А що відбувається, якщо перекладач одержує оригінал, який написаний неякісно, або оригінал, у якому є двозначності або навіть відверті фактичні помилки (не друкарські помилки)?

Повинен чи перекладач створювати гарний англійський текст із неякісного німецького, російського або китайського тексту? Повинні чи двозначності залишатися в цільовому тексті (коли це можливо), на тій підставі, що, можливо, вони зроблені навмисно? Повинен чи перекладач виправляти помилки оригіналу? Наскільки далеко слід заходити перекладачеві у своєму дослідженні, щоб переконатися у фактичній правильності оригіналу? [2]

Але, на наш погляд, можна запропонувати механізм ухвалення перекладацького рішення, не ув'язненого в жорсткі рамки, а, що припускає волю й творчість перекладача з основою на лінгвістичні, екстралінгвістичні й когнітивні знання.

Розглянемо концепцію технічної комунікації в процесі властиво наукового технічного перекладу по трьом факторам: агентам, функціям і визначальним впливам, графічна інтерпретація якої показано на рисунку 1. У процесі перекладу перекладач «комуніцирує» із двома

«агентами»: автором (інформаторами), і одержувачами перекладу (читачами).

Рисунок 1. – Узагальнена схема взаємодії в когнітивно-евристичній моделі технічного перекладу та комунікації.

Розглянемо детальніше першу групу – автор (інформатор). Саме від них виходить проблема «комунікативно-неповноцінних текстів». Не випадково даній проблемі присвячена й робота Д. М. Бузаджи [3]. Вважаючи переклад таких текстів цікавою перекладацькою проблемою, що вимагає подальшого вивчення, автор припускає, що при їхньому перекладі «перекладач змушений набагато активніше відігравати роль інтерпретатора й навіть редактора авторського тексту, що дає йому значну волю», а також вимагає від нього «ґрунтовного знайомства із широким контекстом і більш діяльного оволодіння їм» [3, с. 57–58]. Як не дивно, такий творчий підхід важливий не тільки й не стільки при перекладі художнього тексту, а при роботі з точними або спеціальними текстами, наприклад, науковими, де перекладачеві необхідно піти від буквального перекладу, щоб текст був зрозумілим і прийнятний фахівцями. Перекладач «не повинен почувати себе зобов'язаним увічнювати самі гірші опущення або додавання автора» і радив технічним перекладачам «відслідковувати непотрібну багатослівність (включаючи загальні фрази), оскільки це дозволить перекладачеві «перефразувати, а не парафразувати»; зворотне ставиться й до зайво стислого тексту [4, с. 6–10]. У цьому виражається когнітивний пошук перекладача – через взаємодію з автором поступово стаючи співавтором.

Друга група агентів – і, можливо, навіть найважливіша – звичайно ж, читачі. На них часто не обертають уваги й тому, що звичайно передбачається, що вони нічим не відрізняються від цільової групи вихідного тексту, крім мови, яку вони розуміють, і по більш практичній причині: перекладачі рідко мають зв'язок з одержувачами (читачами), не говорячи вже про те, що одержують від них які-небудь відгуки. Одержувачі виявляють свій визначальний вплив, головним чином, через рівень своїх знань і володіння цільовою мовою. Для забезпечення

розуміння перекладачеві необхідно адаптувати цільовий документ, виходячи з обох цих вимог [7, с. 24].

Саме в умінні творчо мислити, синтезувати лінгвістичні й предметні знання, проявляється професійність перекладача спеціальних наукових текстів. Адже в цьому випадку він іде від буквального перекладу й наближається до спеціально-грамотного. Дану думку ілюструє Н. К. Рябцева: «Найпростіший спосіб наближення до оптимального перекладу – перебір усіх можливих варіантів перекладу і їх порівняння» [5, с. 55]. Цей процес проявляється у висуванні гіпотез і евристичному пошуку, які найбільше докладно представлені в когнітивно-евристичній моделі перекладу А. Г. Мінченкова. Автор звертає увагу на те, що стосовно до процесу ухвалення рішення доцільно використовувати поняття абдукції як особливої логічної операції. «Абдукція припускає, що на певній стадії дослідження або аналізу суб'єкт просто висуває якусь гіпотезу, в істинності якої він не певен, і тимчасово її дотримується, поки це дозволяють факти» [6, с. 178]. Так, зустрічаючись із проблемами при розумінні тексту оригіналу й створенні тексту перекладу, перекладач починає активний пошук, який здійснюється за допомогою висування гіпотез. При цьому процес пошуку не впорядкований, у ньому неможливо виділити послідовні етапи, тому що висуваючи й перевіряючи гіпотези, він переходить від тексту оригіналу до тексту перекладу, у нього постійно з'являються нові думки й ідеї, виникають асоціації або логічні зв'язки. У результаті абдуктивного пошуку перекладачеві вдається знайти усвідомлене рішення, хоча й не завжди задовільне. Важливо, що відповідною крапкою пошуку є гіпотеза, в істинності якої перекладач споконвічно не певен. І якщо після перевірки ухваленого рішення з'ясовується, що воно не є оптимальним, висувається нова гіпотеза й здійснюється її перевірка. Цей процес триває доти, поки перекладач або автор оригінального тексту не переконуються в природності тексту. Слід зазначити, що в роботі А. Г. Мінченкова говориться про два типи пошуку: когнітивному й евристичному. Когнітивний пошук відповідає за визначення змісту й значення вихідного тексту, на основі яких буде створюватися текст перекладу. Евристичний пошук – це пошук засобу вербалізації цього змісту мовою перекладу. Автор апробує свою теорію на прикладі перекладу художнього тексту, особливо відзначаючи, що для виконання евристичного пошуку недостатньо використовувати двомовні словники, необхідно звертатися до одномовних, для того, щоб знайти найбільш оптимальний розв'язок. Зауваження є виправданим, і як про це говорить Н. К. Рябцева: «Влучне зауваження про те, що «переклад починається там, де кінчається словник, можна доповнити «але без знання словника переклад неможливий» [5, с. 57]. Разом з тим, чи буде достатнє ознайомлення зі словниковими дефініціями, будь те в одномовному або двомовному словнику, для створення грамотного перекладу технічного тексту? Як ми говорили раніше, грамотний переклад спеціального тексту не є буквальним, він вимагає активації

слабких зв'язків і прийняття творчих рішень. Для цього перекладачеві важливо знати не тільки лінгвістичний контекст, надаваний словниковими статтями, але й предметно володіти ситуацією, що дозволить йому здійснити як когнітивний, так і евристичний пошук.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. Як ми побачили, неякісні оригінали можуть ставити серйозні проблеми для перекладу. Вирішення цих проблем варіюються від повного невтручання у вихідний текст до активного уточнення думки автора.

2. Серед факторів, які впливають на прийняття цих рішень, було ідентифіковано такий фактор, як ступінь зв'язку між основними учасниками процесу технічного перекладу наукового тексту через когнітивний та евристичний пошук рішення.

3. Аналіз моделей цього процесу, що припускають різний ступінь зв'язку між його учасниками, виявив наступну закономірність: чим тісніше зв'язок між більшим числом учасників процесу, тим більш активні вони в роботі з неякісними оригіналами.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у подальшому вивченні проблем перекладу неякісних оригіналів, що виявить нові фактори й нові закономірності, а результати цієї роботи можуть посприяти в оптимізації процесів технічного перекладу й комунікації.

Література

1. Гуреева А. А. Социокommуникативные характеристики языковой личности переводчика (на материале русского и английского языков): Дис... канд. филол. наук. Волгоград, 2014.

2. Durban C. Translation: Getting It Right. A Guide to Buying Translations. Alexandria, VA, American Translators Association, 2011. 28 p.

3. Бузаджи Д. М. Перевод коммуникативно неполноценных текстов как теоретическая и практическая проблема. *Мосты*. 2013. № 2. С. 49–59.

4. Sykes J. B. (ed.) Technical Translator's Manual. London, Aslib. 1971. Цит. по: Byrne J. Technical Translation: Usability Strategies for Translating Technical Documentation. Dordrecht, the Netherlands, Springer. 2006. P. 18.

5. Рябцева Н. К. Прикладные проблемы переводоведения. Лингвистический аспект: Учебное пособие. Москва: Флинта, 2014. 224 с.

6. Минченков А. Г. Когнитивно-эвристическая модель перевода: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2008.

7. Schubert K. Positioning Translation in Technical Communication Studies. *The Journal of Specialised Translation*. 2009. № 11. P. 17–30.